

SPECIAL

publiek denken

WELBESCHOUWD VOORUIT

DUURZAAM TOEGANKELIJKE INFORMATIE

Digitale dementie
Pas op voor gaten
in het geheugen!

De stad als datapolis
Kwaliteit van
gegevens cruciaal

Vertrouwen
Meer eenduidige
aanpak noodzakelijk

Colofon

Deze special is een uitgave van Publiek Denken

Redactieadres

Gebouw M1-47,
Binckhorstlaan 36,
2516 BE Den Haag
I www.publiekdenken.nl
T 085 486 85 41
E redactie@publiekdenken.nl
Volg ons op Twitter #PubliekDenken

Hoofredactie

Heleen Hupkens

Uitgever

Asha Narain

Eindredactie

Marc Notebomer

Art direction en vormgeving

Dimdim Grafisch Ontwerp

Cover

Aad Goudappel

Beeld

Digicommissaris, Erfgoedcentrum
Achterhoek en Liemers, Gemeentearchief
Zaanstad, Gemeente Nieuwegein,
Gemeente Peel en Maas, Aad Goudappel,
Nationaal Archief, Arenda Oomen, Janita
Sassen, Shutterstock

Medewerkers aan deze special

Ank Bijleveld-Schouten, Pieter van den
Brand, Bas Eenhoorn, Simon Kooistra,
Vincent Robijn, Klaas Salverda, Maurits
van den Toorn, Ellen Röling

Drukker

Senefelder Misset

Deze Publiek Denken-special verschijnt
eenmalig in een oplage van 44.000
exemplaren en wordt meegestuurd met
Publiek Denken en Binnenlands Bestuur

Deze special is mede mogelijk gemaakt
door de stuurgroep AIDO van VNG,
IPO, Unie van Waterschappen en het
programma Archief 2020 dat wordt
uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van
de algemene rijksarchivaris

Digitaal:

Hoe zullen archivariissen over 50 jaar terugkijken op het werk van hun collega's anno nu? Wat zal hun conclusie zijn over dit tijdperk waarin het analoge verschuift naar het digitale? Kijken ze met bewondering of verbijstering terug op de inspanningen van de archivaris van nu? We zitten in een tijd van verandering, waarbij het niet altijd duidelijk is of we op de goede weg zijn.

We hebben eeuwenlange ervaring met het zorgvuldig beheren van analoge archiefdocumenten. In Overijssel hebben we kilometers papieren archief. Het zorgvuldig beheren van digitale informatie, of het nu gescande documenten betreft of *born digital* materiaal, staat echter nog in de kinderschoenen. Tegelijkertijd wordt er wel volwassen gedrag gevraagd van allen die informatie beheren. En u weet dat dit de verantwoordelijkheid is van 'de zorgdrager', het dagelijks bestuur van een overheidsorganisatie. Burgemeester en wethouders, gedeputeerde staten of dagelijkse besturen van waterschappen en openbare lichamen kennen hun rol op dit gebied. Degenen die voor hen de informatie beheren zijn niet alleen de 'documentaire informatieverzorgers', maar alle schrijvende medewerkers vervullen hun rol. Immers, vanaf het moment van documentcreatie moeten we zorgvuldig omgaan met die informatie.

Digitale duurzaamheid verdient aandacht van bestuurders en van alle ambtelijk betrokkenen bij de archivering van overheidsinformatie. De Archiefwet is helder: wij bewaren onze

Beeld **Janita Sassen**

VOORWOORD

‘We leren nog dagelijks bij’ een duurzaam verhaal?

informatie in goede, geordende en toegankelijke staat. En dat gedurende de hele bewaartermijn: 1 jaar, 7 jaar, 20 jaar of blijvend, waarbij de wet formuleert dat er de komende 100 jaar geen noemenswaardige achteruitgang is van het materiaal. Ga er maar aanstaan.

We beheren de informatie in document management systemen (dms'en) en in vele vakapplicaties. Koppelingen tussen applicaties en dms'en maken het beheer van de digitale informatie gemakkelijker. Maar digitale informatie zal nooit op slechts één plek worden beheerd. Dat maakt extra aandacht voor de duurzaamheid ervan noodzakelijk.

Wanneer slaan we informatie op in de ‘digitale archiefbewaarplaats’, het e-Depot? Na 20 jaar, na 5 jaar of na afsluiting van een dossier? Met daarbij in acht genomen de wetgeving op het gebied van openbaarheid (de Wob en de Archiefwet).

Nu 2017 het jaar wordt waarin de minister van Binnenlandse Zaken en

Koninkrijksrelaties van ons verwacht dat overheidsdienstverlening geheel digitaal plaats kan vinden, dringt de urgentie zich op om inhoud te geven aan het duurzaam digitaal archiveren. We leren nog dagelijks bij. Het programma Archief 2020, dat eind dit jaar wordt afgesloten, levert diverse, concrete producten op en resultaten van pilots. De kennis wordt gebundeld en via het Nationaal Archief beschikbaar gesteld. Handreikingen zetten ons er toe aan om zelf de handschoen op te pakken. Het louter kopiëren van producten door de zoek-en-vervangfunctie zal niet werken. We moeten onszelf de kennis eigen maken; onze organisaties moeten er van doordeseemd raken. Kwaliteitszorg, duurzaamheid, zorgvuldige vervanging, informatiebeveiliging: het zijn verschillende aspecten die samen het brede spectrum van duurzame archivering omvatten.

Ik ben ervan overtuigd dat we door samenwerking van overheden onderling, maar ook in de samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven tot duurzame oplossingen kunnen komen. Waar enigszins

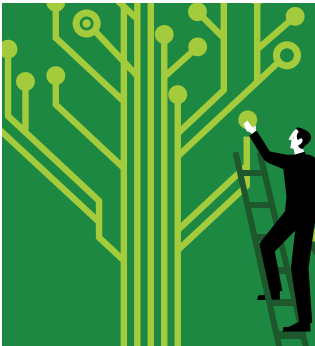
mogelijk door wereldwijde, open standaarden te gebruiken. Als ergens de wereld grenzenloos is geworden, is het wel in de virtuele wereld. De overheid kan daarbij niet achterblijven. Ons bedrijfsbelang eist dat, maar zeker de burger verwacht dat van ons. Ook de recht- en bewijszoekende burger. Met als uiteindelijk resultaat blijvend toegankelijk cultureel erfgoed.

Aan ons, als mede-overheden, de taak om ons extra in te spannen om de digitale duurzaamheid te waarborgen. Ik wens u inspiratie toe bij het doornemen van dit magazine. Daarbij spreek ik de hoop uit dat dit magazine een bouwsteentje mag zijn in het gebouw van de digitale duurzaamheid.

drs. A.Th.B. Bijleveld-Schouten,
commissaris van de koning in Overijssel

INHOUD

5 INFORMATIEHUISHOUDING

Gaten in het geheugen ondermijnen de eigen betrouwbaarheid van de overheid. Een interview met Brenno de Winter, Mark van Twist en Fred van Kan over de toekomst van de informatiehuishouding.

12 OPENBAARHEID VOOROP?

Openbaar maken wat niet betrouwbaar is heeft geen zin, meent bestuurlijk informatiekundige Geert-Jan van Bussel. Tip: gebruik kritiek als input om de kwaliteit van je bestanden te verbeteren.

26 E-DEPOT

Digitale informatie is versnipperd over netwerkschijven, e-mailaccounts en usb-sticks. Een e-Depot garandeert de toegankelijkheid en het behoud van grote hoeveelheden overheidsgegevens.

Artikelen

02 Digitaal en duurzaam
Voorwoord Ank Bijleveld

08 Toekomstvast informatie bewaren
Bruikbaarheid en vindbaarheid

10 Tandje erbij!
Maria Wiebosch zoekt bestuurlijke trekkers

11 Vergeet de gemeenteraad niet!
Waarschuwt Frans Backhuijs

14 De gemeente als datapolis
Nieuwe kennis door data-analyse

17 Pleisters plakken?
Digicommissaris Bas Eenhoorn

18 Stekker & stopcontact
Femia Siero over samenwerken

19 KIDO
Meer dan een checklist

20 SIO
Mensen moeten het samen doen

22 Denken in risico's
Afstemmen van selectiecriteria

24 Vertrouwen in informatiebeheer
Wilma Delissen

29 De mens achter de archivaris
Vincent Robijn

30 Duurzaam archiveren in België
Antwerpen loopt voorop

32 Praktische handreikingen

Informatiehuishouding op orde

*Gaten in geheugen ondermijnen
de eigen betrouwbaarheid*

Tekst **Pieter van den Brand**

Beeld **Aad Goudappel**

Snelle en volledige beschikbaarheid van juiste informatie is de crux van de moderne informatiesamenleving. De overheid investeert miljoenen in de ontwikkeling van een landelijk e-Depot en werkt samen met maatschappelijke organisaties, burgers en bedrijven om data te verzamelen en te ontsluiten. Dan moet de overheid er wel voor zorgen dat ze haar eigen informatiehuishouding op orde heeft.

Bouw het Google voor de overheid.' Dit indringende advies komt van internetjournalist Brenno de Winter. Als ervaren 'wobber' rammelt hij vaak aan de overheidsinformatiepoort. Een groot probleem, zo constateert De Winter keer op keer, is en blijft om de juiste documenten te krijgen. 'Ik dacht in het begin dat het louter onwil en obstructie was, maar het is gewoon onkunde. Dossiers zijn versnipperd. Uit verschillende hoeken en gaten van de overheidsorganisatie komen vaak honderden documenten naar me toe zonder enige structuur of indexerings.' Nee, dan Noorwegen, zegt De Winter. Daar zijn alle overheidsdocumenten op één website op te zoeken en worden

Wob-verzoeken soms binnen een uur afgehandeld. Volgens De Winter is het cruciaal voor de overheid dat de juiste data op het juiste moment beschikbaar zijn. 'We leven in een digitaal tijdperk met ongelooflijk dynamische en steeds omvangrijkere informatiestromen. De databerg blijft maar groeien. Neem bijvoorbeeld de opslag van voor opsporingsdoeleinden. Om een gram dna op te slaan heb je een capaciteit van vijfhonderd dvd's nodig. We zijn druk bezig technologieën te ontwikkelen die deze dataopslag mogelijk maken.'

'Niet alleen bij actuele data, maar ook als je wilt leren van dossiers uit het verleden, geldt dat je er altijd en snel bij moet kunnen. De bestuursrechtelijke plichten van burgers vereisen dat data goed gedocumenteerd zijn. Vooral bij decentrale overheden. De rol van

*Brenno de Winter:
'Het is cruciaal
dat de juiste
data op het
juiste moment
beschikbaar
zijn'*

Mark van Twist: 'Informatie staat niet meer op één fysieke plek, maar heeft een netwerkkarakter'

gemeenten wordt steeds belangrijker nu zaken in toenemende mate bij hen worden neergelegd.'

Als voorbeeld noemt hij de jeugdzorg. 'Op dat terrein komt veel privacygevoelige informatie bij elkaar. Als dossiers niet compleet zijn, bestaat de kans dat gemeenten straks ingrijpen in gezinnen waarin dat niet wenselijk is.' Een robuuste informatievoorziening is essentieel, stelt De Winter.

Netwerkkarakter

Bestuurskundige Mark van Twist bespeurt een kanteling in de wereld van de overheidsinformatie. Niet langer draait het om 'alles voor de eeuwigheid bewaren', maar vooral om het organiseren van informatie. 'Het archief wordt niet meer gezien als een doos die bij de overheid in de kelder staat, maar als een virtueel fenomeen dat slimme ontsluiting verdient,' zegt de hoogleraar bestuurskunde aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit en verbonden aan de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) in Den Haag. 'We leven in een andere werkelijkheid. De context van digitale informatie is ingrijpend anders. Informatie is niet op één plek in een fysiek archief aanwezig, maar heeft een netwerkkarakter gekregen. Dezelfde informatie kan op een veelvoud van computers en servers beschikbaar zijn: op die van de overheid, maar ook op die van de burger thuis. Dat bepaalt hoe we voortaan met informatie omgaan.' Het opslaan en bewaren van data, stelt Van Twist, is een zaak van de hele samenleving geworden en ligt niet alleen op het bord

van de overheid. 'Tal van maatschappelijke organisaties, burgers en bedrijven zijn met data in de weer. Ze verzamelen, rangschikken en gebruiken data van de overheid en maken deze weer toegankelijk voor anderen. Of burgers genereren zelf data.' Zoals diegenen die met eigen geluidsmetingen rondom Schiphol een datageluidsmet hebben opgezet om goed beslagen ten ijs te komen in de discussie met de luchthaven over geluidshinder. 'Je ziet dat het opslaan en gebruiken van data in onderlinge maatschappelijke verbanden vorm krijgt,' zegt Van Twist. 'Met een ict-platform om te archiveren kan de overheid de initiatieven uit de samenleving ondersteunen.'

Landelijk e-Depot

Een suggestie die algemeen directeur Fred van Kan van het Gelders Archief beslist aanspreekt. Samen met het Nationaal Archief en collega's in de andere provincies werkt zijn organisatie aan een landelijk e-Depot dat eind van dit jaar klaar is: één centrale digitale archiefbewaarplaats waarin overheidsinformatie straks door iedereen is terug te vinden. 'Ik zie dat bestuurders zich volop bewust zijn van het informatiemanagementprobleem,' zegt Van Kan. 'Maar de ict voor deze voorzieningen is kostbaar.' Vandaar dat hij lokale overheden ervan wil overtuigen hun files, zodra ze zijn afgesloten, meteen in het e-Depot te zetten in plaats van te wachten tot de officiële bewaartermijn van twintig jaar is verstreken, zoals in de Archiefwet is bepaald. 'Dat is veel efficiënter: iedereen kan meebetalen aan één systeem. Bovendien kunnen we op die manier overheidsinformatie voor de burger op één centrale plek een stuk toegankelijker maken. Recente en oude informatie komen er samen. Daar kunnen historisch onderzoekers uit putten, maar ook burgers kunnen er nazien wanneer hun paspoort of rijbewijs is verlopen.' In het stadsarchief in Stockholm is zo'n voorziening al een feit. 'De ontwikkelingen gaan snel,' aldus Van Kan. Er worden miljoenen geïnvesteerd in het landelijk e-Depot. De departementen zijn druk met het uitplaatsen van jonge archiefbestanden. De drie koepels, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO)

en de Unie van Waterschappen, ontwikkelen de instrumenten en de gemeenschappelijke standaarden voor het uitwisselen en toegankelijk maken van data. 'De volgende stap is het aansluiten van de overheden in het land.' 'Het gaat absoluut de goede kant op,' vult Brenno de Winter aan. 'Het doorzoekbaar maken van dossiers en archieven kan alleen via gemeenschappelijke standaarden.'

Nageslacht

Van Kan noemt de mogelijkheden die het landelijk e-Depot in dat opzicht biedt. Medewerkers van het Gelders Archief volgen belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen om documenten en dossiers van actiescomités en internetfora op te sporen en die voor het nageslacht bewaard te houden in de toekomstige centrale digitale documentatievoorziening. 'Het e-Depot is daar straks klaar voor. Ook krijgen we zelf digitaal materiaal aangeboden. Er zijn speciale handreikingen ontworpen hoe derden hun archief digitaal moeten bewaren.' Een prima gedachte, oordeelt onderzoeksjournalist De Winter, maar dan moet de informatiehuishouding van de overheid wel op peil zijn. Om dat te bewerkstelligen is meer druk nodig, vindt hij. Die druk moet vanuit het openbaar bestuur zelf komen. 'De overheid moet zelf inzien dat haar huishouding op orde moet zijn, anders ondermijnt ze haar betrouwbaarheid. We leven toch al in een tijd waarin volop aan de legitimiteit van de overheid wordt getwijfeld. Burgers willen niet alleen gehoord worden, maar ook zoveel mogelijk informatie krijgen. Dat vergt een gedegen informatiemanagement.' ■

Fred van Kan:
'Laten we
overheids-
informatie voor
de burger op één
centrale plek
toegankelijk
maken'

Toekomstvast informatie bewaren:

Een kwestie van doen

Overheden, archiefinstellingen en informatieprofessionals hebben de afgelopen jaren samen aan de archieffunctie van de toekomst gewerkt. Er is een landelijke infrastructuur van digitale depots (e-Depots) en er zijn tools voor handen die de duurzame toegankelijkheid van informatie mogelijk moeten maken.

Archiveren is vooruitzien; een proces dat al op de werkplek begint. Immers, elk mailtje of sms'je kan van belang zijn voor de besluitvorming over een bepaald onderwerp. Op z'n minst moet een ambtenaar zich ervan bewust zijn dat wat hij doet consequenties heeft voor de (digitale) informatiehuishouding. 'Gelukkig komen er systemen die daarbij helpen,' voorziet algemeen rijksarchivaris en directeur van het Nationaal Archief in Den Haag Marens Engelhard. 'Steeds meer routinematige handelingen worden door systemen overgenomen. Wij moeten ervoor zorgen dat in dergelijke systemen de duurzame toegankelijkheid gegarandeerd is zonder al te veel menselijke tussenkomst.' 'Wanneer archivering integraal onderdeel van de werkprocessen wordt, kunnen we daar op aansluiten zonder dat we van mensen iets extra's eisen,' zegt Anouk Baving, programmamanager Archief 2020. Welke informatie belangrijk is, bepaalt elke overheid op basis van selectielijsten. 'Het nieuwe proces van archivering betekent vooral dat men zich moet realiseren dat informatie veel meer verspreid is over verschillende overheden en organisaties.' Bruikbaarheid en vindbaarheid zijn sleutelwoorden voor het archief, dat immers het geheugen van de overheid vormt. Dat betekent dat informatie

'toekomstvast' bewaard moet worden, ook op langere termijn. In het verleden heeft dat depots opgeleverd met vele kilometers aan papieren documenten. Engelhard: 'Nu zijn ook een digitale bewaar- en beheeromgeving en digitale instrumenten nodig. Het Nationaal Archief heeft samen met de Regionale Historische Centra in de provinciehoofdsteden een landelijk netwerk voor digitale archivering opgebouwd. Een e-Depot is gebaseerd op drie principes: opnemen van digitale informatie inclusief de context vanuit verschillende systemen; deze informatie digitaal bewaren en beheren in toekomstvast formate om de betrouwbaarheid te garanderen; de opgeslagen informatie voor iedereen plaats- en tijdonafhankelijk beschikbaar stellen. Ook hebben we kwaliteitseisen ontwikkeld voor de duurzame toegankelijkheid van alle informatie die een overheidsorgaan creëert of ontvangt bij het uitvoeren van haar taken.'

Samenwerken

Maar e-Depots krijgen hun digitale 'vulling' alleen als verschillende disciplines binnen de overheid samenwerken. Archief 2020 brengt de manager, ict-professional en archivaris bij elkaar. Baving: 'Alleen door samen te werken kom je erachter wat er geregeld moet worden voor je kunt aansluiten op een e-Depot.'

Marens Engelhard: 'Het achteraf inregelen van openbaarheid is bijna ondoenlijk'

Elke partij heeft belang bij andere aspecten: de bestuurder bij verantwoording aan burgers, de manager kijkt naar efficiency en de kwaliteit van dienstverlening, de ict'er staat voor de functionaliteit van applicaties en systemen, de archivaris voor openbaarheid en toegankelijkheid op langere termijn.' Het belang van de samenwerking bleek in een aantal pilots, onder meer in Alkmaar, Haarlem, Utrecht en de provincie Overijssel. Zo kwam aan het licht dat systemen niet altijd goed met elkaar communiceren. Baving: 'Dat is vooral van belang zodra systemen worden aangepast of vernieuwd. Managers in een organisatie kunnen veranderingen agenderen en besluiten nemen over ict, met informatieprofessionals en archivariissen als adviseurs.' Vroegtijdige betrokkenheid van de archivaris bij dit proces is van belang. Bijvoorbeeld als het gaat om openbaarheid. Engelhard waarschuwt: 'De informatiehuishouding van de overheid is daar vaak niet op ingericht, waardoor het achteraf inregelen van

openbaarheid bijna ondoenlijk is. Over het algemeen kost het veel tijd en moeite om aan een Wob-verzoek te kunnen voldoen.'

Tegelijkertijd moet niet alle informatie blijvend worden bewaard, soms mag dat niet eens vanuit privacy-oogpunt. Bij papieren documenten is duidelijk wat er dan moet gebeuren, maar het vernietigen van digitale informatie is een schimmig gebied: waar staat de informatie precies en weet je ook zeker dat iets echt is verwijderd? Engelhard: 'Informatieprofessionals zijn zich daar niet altijd van bewust, daarvoor komt de archivaris om de hoek kijken.'

Archief 2020 nadert zijn afronding; de digitale infrastructuur en de instrumenten zijn er. Overheden kunnen die instrumenten gaan gebruiken, aldus Baving. 'Wachten op nog meer richtlijnen of handleidingen is echt niet nodig. De antwoorden die we nu nog niet hebben, vinden we als we aan het werk gaan. Bovendien zijn er kennisplatforms ter ondersteuning. Die blijven na afloop van Archief 2020 bestaan. Het is nu gewoon een kwestie van doen.' ■

Na 2016

In het innovatieprogramma Archief 2020 werken de archiefsector en alle bestuurslagen samen. Het programma loopt van 2013 tot het einde van dit jaar en werkt met landelijke en decentrale projecten aan digitale duurzaamheid, openbaarheid, toegankelijkheid, documenteren van de samenleving en kwaliteitszorg en bestelversterking.

Voor de periode na afloop van Archief 2020 heeft het Nationaal Archief een Kennis- en Innovatieagenda opgesteld, met gemeenschappen die in kennisplatforms werken aan onder meer systeemarchitectuur, digitale conservering, metadata, openbaarheid en toegankelijkheid.

www.archief2020.nl

Anouk Baving:
'Archiveren
moet integraal
onderdeel
worden van
werkprocessen'

Tekst *Maurits van den Toorn*
Beeld *Arenda Oomen*

AIDO

Tandje erbij!

Digitale duurzaamheid vraagt om agendering bij gemeenten, provincies en waterschappen. Voormalig bestuurder Maria Wiebosch-Steeman trekt als ambassadeur door het land. 'Er zit beweging in, maar nog lang niet iedereen is zich bewust van de gevaren van digitale dementie.'

Maria Wiebosch: 'Een bestuurlijke 'trekker' is belangrijk, omdat het geld gaat kosten'

Wiebosch is ambassadeur namens het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Unie van Waterschappen en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Gezamenlijk hebben ze het project Archiefinnovatie Decentrale Overheden (AIDO) opgezet voor de vergroting van het bestuurlijk draagvlak onder en de ondersteuning van digitale archivering. Weliswaar werken overheden al volop digitaal, maar vaak hebben ze niet goed geregeld hoe alles wordt opgeslagen en kan worden teruggevonden. 'Als ambassadeur ben ik degene die bestuurders ervan moet overtuigen dat het wijs is te kijken naar hun informatiehuishouding. Door de digitalisering van het overheidshandelen is het archief een integraal onderdeel geworden van de informatiehuishouding.'

De urgentie van het probleem wordt op bestuurlijk niveau nog onvoldoende onderkend. Wiebosch: 'Ik wijs bestuurders op de gevaren van digitale dementie en bestuurlijke risico's, maar probeer ze ook duidelijk te maken dat digitalisering kansen biedt. Denk aan het gebruik van big data en het uitwisselen van gegevens. Door het digitale loket wordt dat steeds belangrijker. Daarnaast biedt digitalisering kansen om informatie actief beschikbaar te stellen en te werken aan een open overheid.'

Workshops

Inmiddels ontstaan door het hele land initiatieven. Zo werken provincie, gemeenten en waterschap in Overijssel en Zeeland aan de ontwikkeling van een e-Depot. Een bestuurlijke 'trekker' is daarbij heel belangrijk, ook omdat het geld gaat kosten. Wiebosch: 'Bestuurders moeten uiteindelijk het

geld ter beschikking stellen. Ze moeten dan natuurlijk wel weten waar ze dat aan uitgeven. Daar staat tegenover dat het ook geld kan schelen als de zaken op orde zijn.' Om de boodschap over het voetlicht te brengen bezoekt de ambassadeur burgemeesters en andere bestuurders en worden workshops georganiseerd. Ook heeft AIDO een set met handreikingen ontwikkeld. Het gaat onder meer om een functioneel ontwerp voor een e-Depotvoorziening, een aanbestedingsbestek voor een e-Depotdienst en businesscases voor een e-Depot (inclusief dienstverleningsmodellen). Hiernaast is een standaard ontwikkeld voor metadatering bij lokale overheden en een handreiking Strategisch Informatieoverleg (SIO). Deze handreiking helpt overheidsorganisaties bij het inrichten of verder professionaliseren van hun SIO. Wiebosch merkt desalniettemin dat er nog veel is te doen: 'Als Archief 2020 eind van dit jaar afloopt, is het de vraag of we moeten stoppen. Volgens mij is dat niet verstandig; er moet in veel gevallen nog een tandje worden bijgezet.' ■

Tekst *Ellen Röling* | Beeld *Gemeente Nieuwegein*

IN DE PRAKTIJK

Vergeet de gemeenteraad niet!

Een gemeenteraad heeft in principe niets van doen met de bedrijfsvoering van de gemeente. En dus ook niet met de manier waarop de gemeente haar informatiebeleid inricht. Maar ze trekt wel aan de bel bij privacyissues en datalekken, en beslist mee over budgetten. In een tijd dat informatie- en archiefsystemen aanzienlijke investeringen vergen en moeten concurreren met belangrijke sociale thema's is het daarom raadzaam de gemeenteraad bij het informatiebeleid te betrekken.

In Nieuwegein organiseerde burgemeester en portefeuillehouder Informatiebeleid Frans Backhuijs in oktober 2015 een informatieavond voor raadsleden. Aanleiding was een archiefverordening die de gemeenteraad moest tekenen. Backhuijs: 'Sommige raadsleden vroegen zich af wat zij met ict te maken hadden. Anderen begonnen over open data en alles wat je daarmee kunt doen. Het leek me zinvol om de raad wat breder te informeren.'

Backhuijs vroeg het Waalwijkse raadslid Sjors Slaats, lid van de VNG-Commissie Dienstverlening en Informatiebeleid, om de kansen en bedreigingen toe te lichten vanuit het perspectief van de gemeenteraad. 'Hij liet onder meer zien dat informatiebeleid verder gaat dan ict-vraagstukken. Hij benadrukte de kansen die van belang zijn voor de gemeenteraad, zoals betere samenwerking, betere dienstverlening en betere participatie en democratie.' Gemeentesecretaris Jan van Ginkel (toen nog

Frans Backhuijs: 'Het is van belang om informatiebeleid op de agenda te houden'

gemeente Schiedam, nu gemeente Zaanstad) vertelde daarna meer over open data en big data. Backhuijs: 'De reacties achteraf waren goed. De raadsleden vonden het interessant en zagen het belang en de impact van de ontwikkeling. Maar je ziet dat het onderwerp door de drukte van alledag weer al snel naar de achtergrond dreigt verdwijnen. Ik ben zelf portefeuillehouder Informatiebeleid en heb voor de interne organisatie een maandelijks overleg met iedereen die met informatiebeleid te maken heeft. Zo blijft het onderwerp op de agenda. Dan komen ook thema's naar boven die voor de raad van belang zijn.'

Vraagtekens

Ook laat Backhuijs de raad graag zien hoe informatie het werk van bestuurders kan ondersteunen. 'Onze afdeling geo-informatie maakte bijvoorbeeld een kaart over verkeersgeluid, waardoor in een oogopslag duidelijk wordt waar maatregelen nodig zijn. Of een ander voorbeeld: enkele raadsleden zetten in maart vraagtekens bij onze beslissing om voor het referendum op 6 april minder stembureaus in te richten. Hun bedenkingen konden we weerleggen met geo-informatie. We konden aantonen dat slechts een paar honderd stemgerechtigden niet binnen een kilometer van een stembureau woonden en ook hoeveel 65-plussers het betrof. Het bleek dat dit per saldo overeenkwam met de oude situatie.' ■

Betrouwbare data: nadenken over compliance

Openbaarheid voorop?

‘Gij zult openbaar maken,’ stelde de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) in 2012. Echter: ‘Openbaar maken wat niet betrouwbaar is, heeft geen zin,’ meent bestuurlijk informatiekundige Geert-Jan van Bussel. Heeft hij gelijk of gebruikt men het betrouwbaarheidsargument om data achter slot en grendel te houden? De mannen van de Open State Foundation, Arjan El Fassed en Lex Slaghuis, stellen dat openbaarheid van informatie toch echt het allerbelangrijkst is. ‘Het mag desnoods een rommeltje zijn, als de data maar openbaar zijn.’

Openbaarheid is goed, maar betrouwbaarheid is minstens zo belangrijk.’ Geert-Jan van Bussel, werkzaam als senior onderzoeker aan de Faculteit Digitale Media en Creatieve Industrie van de Hogeschool van Amsterdam, brengt graag enige nuance aan in de discussie over de noodzaak tot openbaarheid. Bij duurzaam archiveren moeten we de aandacht vooral op betrouwbaarheid richten. Het grote probleem is echter dat die nog niet te waarborgen is, zeker niet op de lange termijn. Van Bussel: ‘We denken nog steeds analoog, we denken dat data die zijn opgeslagen betrouwbaar blijven, net zoals in een papieren archief. Maar het is nog maar de vraag of dat inderdaad zo is. Want waar sla je data op? Wie kan erbij? Wordt de context van data wel goed vastgelegd? Weet je of iemand er iets mee heeft gedaan? We zijn ons nog veel te weinig bewust van dergelijke *compliance*-vragen sinds we digitaal zijn gaan werken.

Bedenk bijvoorbeeld dat niet alleen de inhoud, maar ook de vorm en structuur van een document van belang zijn. Ook bijvoorbeeld een huisstijl kan iets toevoegen aan de betekenis. Het zal voor 99,9 procent goed gaan, maar voor je kernprocessen is dat te weinig.’

Gebruikers benutten

Betrouwbaarheid van data én metadata is zeker een issue, erkennen directeur Arjan El Fassed en CTO Lex Slaghuis van Open State Foundation, maar openbaarheid moet voorop staan. ‘Informatie en data zijn nooit perfect,’ stelt Slaghuis. ‘Het betrouwbaarheidsargument wordt vaak aangevoerd om de zaak potdicht te houden. Zorg daarom eerst dat zaken openbaar worden, daarna komt de rest wel.’

Het lijkt logisch om eerst de kwaliteit op orde te hebben en er dan pas mee naar buiten te komen, maar Open State Foundation ziet het anders: hoe eerder gegevens openbaar worden, hoe meer input je op je data krijgt en hoe betrouwbaarder ze worden. Slaghuis: ‘Slimme computernerds leveren heel veel op; je moet hun opmerkingen dan ook niet als kritiek zien, maar als input om de kwaliteit van je bestanden te verbeteren. Door op die manier te werken zijn bijvoorbeeld de bestanden van de RDW kwalitatief verbeterd, simpelweg doordat gebruikers zaken signaleerden die niet klopten. Dat gaat een stuk sneller dan wanneer je het allemaal zelf doet of probeert - denk maar aan Wikipedia en Open Street Map. Dergelijke *open source* bronnen leveren vaak een betere kwaliteit en zijn veel actueler dan overheidsdata.’

Actieve openbaarheid

De burger-gebruiker neemt op die manier een deel van de taken van de beheerder of de archivaris

Arjan El Fassed:
‘We zijn een
democratie;
transparantie
is je kracht
als overheid’

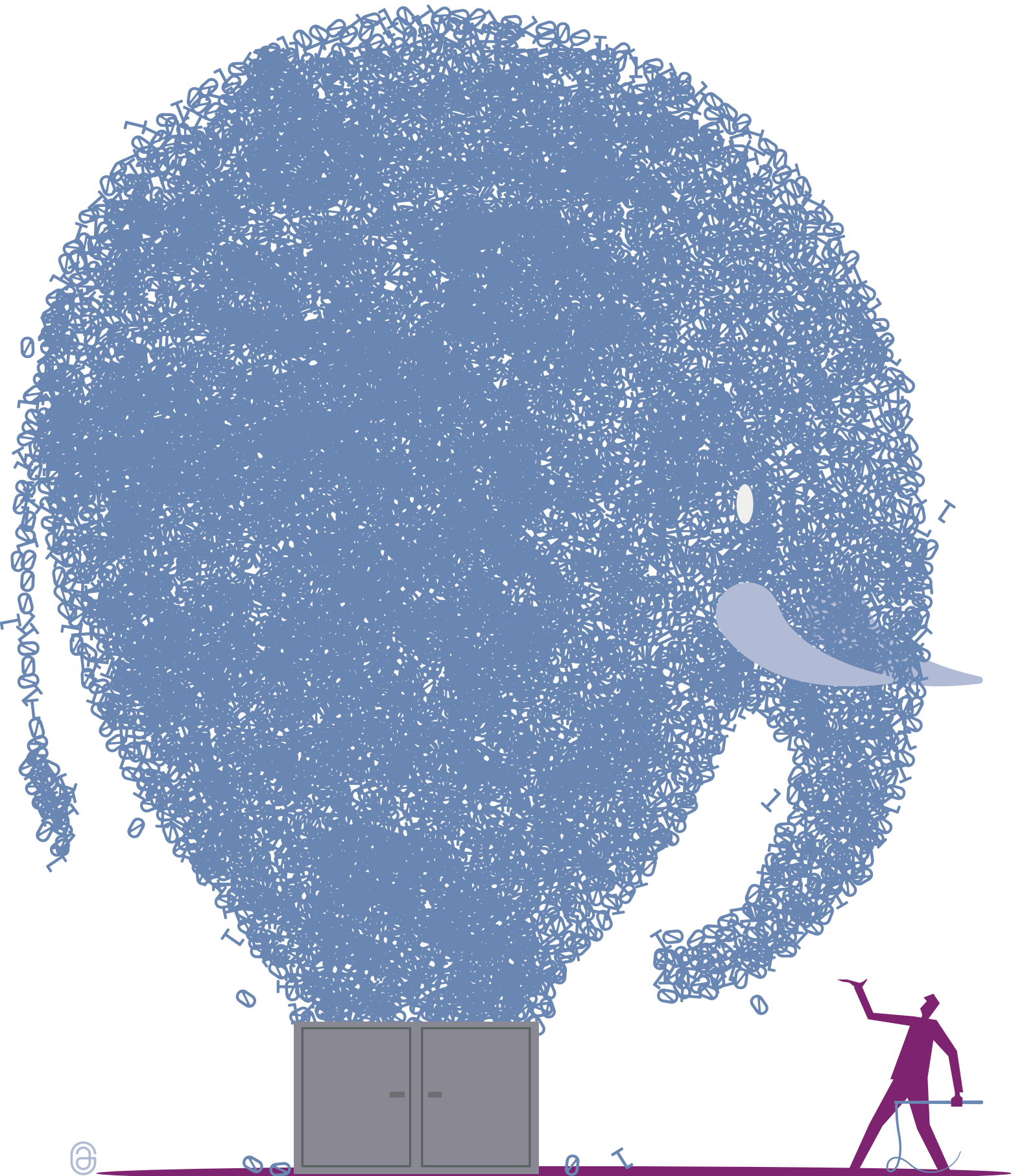
Geert-Jan van Bussel:
‘Scandinavië
als voorbeeld?
Ook daar wordt
geklaagd’

Lex Slaghuis:
‘Gebruik kritiek
als input om de
kwaliteit van
je bestanden te
verbeteren’

over. Ook Van Bussel ziet daar wel wat in. ‘De opslag moet gestructureerd, toegankelijk, betrouwbaar en vindbaar zijn. Dat betekent dat er voor digitale archieven gestandaardiseerde classificatiesystemen moeten komen. Die zijn al tijdens de werkprocessen aan te leggen, de medewerkers zijn immers al bezig met archiefvorming. En waarom zou je vervolgens niet ook het publiek, de gebruikers van het archief, de mogelijkheid kunnen geven om *tags* toe te voegen? Zij zijn tenslotte de eindgebruikers van de informatie, die zo kunnen bijdragen aan een goede toegankelijkheid en daarmee de openbaarheid ervan.’ Het is een eigentijdse invulling van het begrip ‘actieve openbaarheid’ dat de Raad voor het openbaar bestuur in haar advies introduceerde.

Van Bussel plaatst wel een kanttekening bij dat begrip. ‘Scandinavië wordt vaak aangehaald als voorbeeld van

hoe het zou moeten: daar is alles openbaar, tenzij... Toch wordt ook daar geklaagd, want hoe weet de burger dat inderdaad echt alles openbaar is? Het is een kwestie van vertrouwen. Bovendien zie ik liever keihard en duidelijk aangegeven wat openbaar moet zijn, alle gewauwel ertussen verduistert het zicht op wat belangrijk is. Verder zou er alleen bij de ministeries van Algemene Zaken en Buitenlandse Zaken nog sprake mogen zijn van staatsgeheimen, want dat begrip wordt nu veel te makkelijk gebruikt door bestuurders om zich niet te hoeven verantwoorden.’ El Fassed vat samen: ‘Laat de overheid zaken die ze wel hebben, zo snel mogelijk openbaar maken. We zijn tenslotte een democratie; transparantie is juist onze kracht. Mensen kunnen daardoor zien dat de zaken hier goed en betrouwbaar zijn geregeld.’ ■

Nieuwe dimensies van archiveren

De gemeente als datapolis

Tekst **Pieter van den Brand**

Beeld **Aad Goudappel**

Een gemeente die weet waar de hotspots voor criminaliteit zijn, kan de aanwezige politiecapaciteit optimaal inzetten. Slim gebruik maken van beschikbare informatie van burgers en registers van politie en gemeente maakt de aanpak van misdaad effectiever. De gemeente als datapolis, daar plukt uiteindelijk de samenleving de vruchten van. Cruciaal is de kwaliteit van de gegevens.

Over de stad hangt een deken van data. Gemeenten zijn druk met het vergaren en analyseren van die data. Wat is het volume van het verkeer? Hoe lopen de verkeersstromen? Hoe goed is de luchtkwaliteit? Hoe veilig zijn de wijken? Continu is informatie nodig om beleid en diensten te optimaliseren. Een smart city gebruikt ict als wichelroede om de hooiberg aan big data te exploreren. Zo krijgen gemeenten nuttige informatie aange-reikt om slimme beslissingen te nemen. Neem de aanpak van 'weesfietsen' in Utrecht. Hoogleraar publieke innovatie Albert Meijer van de Universiteit Utrecht, wijst uit het raam van het universiteitsgebouw vlak bij het Ledig Erf, hartje binnenstad. Niet alleen hier, maar door de hele stad heen kampt Utrecht met fietswrakken die door niemand meer worden geclaimd en als afval op straat staan. 'Tot voor kort werd de hele stad systematisch wijk na wijk afgewerkt om deze fietsen te ruimen, wat tot een grote verspilling van capaciteit leidt. In sommige wijken staan nauwelijks weesfietsen en in andere stadsdelen heel veel. Op basis van een slimme analyse van de gegevens die bij het ophalen van weesfietsen

zijn verzameld, wordt het opruimen nu helemaal door data gestuurd,' zegt Meijer. De gemeente kan met minder capaciteit toe en verbetert de dienstverlening aan de burgers, want die trieste fietsresten zijn uit het straatbeeld verdwenen en in de fietsrekken zelf is meer ruimte gecreëerd. 'Dankzij technologische ontwikkelingen is het veel goedkoper geworden om data te verzamelen, te analyseren en te combineren. Informatie die zich tot voor kort lastig liet ontsluiten,' vertelt Meijer. 'Computers kunnen in een paar seconden tijd rekenoperaties uitvoeren die vroeger jaren zouden duren.' Dat geldt niet alleen voor kwantitatieve gegevens, al ligt daar de nadruk op, maar ook voor *fuzzy data*. Voortaan valt er ook nuttige informatie te destilleren uit onder meer e-mails, verslagen en rapporten. Meijer noemt een experiment met het analyseren van rechterlijke vonnissen. 'Een softwaresysteem bleek op basis hiervan toekomstige uitspraken beter te kunnen voorspellen dan de experts. Ook op taal neemt de kracht van de analyse sterk toe. Zo hebben wij zelf de inhoud van twitterberichten geanalyseerd. Met slimme zoekvragen kun je daar vervolgens heel veel informatie uit halen.'

Datasturing is *booming*, zegt Henk Wesseling. De oud-gemeentesecretaris van Zwijndrecht en later Dordrecht werkt nu als senior managing consultant bij Berenschot en helpt gemeenten om meer uit hun data te halen. In zijn adviespraktijk zit bijvoorbeeld een gemeente die de uit de pan rijzende zorgkosten in bepaalde wijken kan drukken doordat ze haar data deelt met zorgverleners. 'Op basis van inzicht in de achtergrond van groepen inwoners en andere kenmerken worden nieuwe interventiemethoden ontwikkeld. In plaats van een dure doorverwijzing naar het ziekenhuis, wat voorheen standaard was, komt er nu aandacht voor sociaal-psychische hulpverlening. Die kennis was er eerst niet, maar komt door goede data-analyse tot stand.'

Zo ontstaan er mooie arrangementen, vindt Wesseling. Hij noemt de groeiende schare gemeenten die in deze onrustige tijden data-analyse toepassen om een vinger achter radicaliseringsprocessen in hun stad te krijgen. 'Door het combineren van data over sociale problematiek als schoolverlaters, criminaliteit en mobiliteit, kun je trends en verbanden ontdekken. Bij welke inwonersgroepen liggen de meeste risico's? Al moet je je natuurlijk niet blind staren op data. Een tip van de buurman of de jongerenhulp blijft hartstikke belangrijk, maar juist ook het combineren van risicoanalyses en concrete aanwijzingen is interessant.'

Datasturing

De juiste datasets vinden en vervolgens in zinvolle informatie gieten is een taai vraagstuk, weet Wesseling, die bestuurders aanraadt beleidsambtenaren en professionals in het veld te koppelen aan gespecialiseerde data-analisten. 'Hoe moet je het kaf van het koren scheiden? Daar heb je experts voor nodig.' Ook de archivaris krijgt een dynamischer rol. 'De ontwikkeling naar multiple dataverzameling en -analyse dwingt tot nauwkeurige opslag van gegevens in archieven,' stelt hij. Wesseling spreekt van een nieuwe dimensie voor archivering, die helemaal losstaat van de archiefwettelijke verplichtingen. 'Data blijven altijd waardevol, want later kun je er wellicht nieuwe interessante matches mee maken. Datasturing dwingt gemeenten dus goed na te denken over het verzamelen en opslaan van gegevens, waar ze later analyses op willen loslaten.'

Digitale duurzaamheid is een belangrijk criterium voor datakwaliteit, bevestigt Meijer:

'Informatie moet ontsluitbaar, toegankelijk en betrouwbaar zijn,' geeft hij aan. 'Een bekende uitspraak is: *bad data drives out good data*. Als je tien datasets hebt en een ervan is onbetrouwbaar, dan staat het geheel ter discussie. Net zoals een glas water troebel wordt, al doe je er maar een klein druppeltje kleurstof in.' Hoe meer kwalitatief hoogwaardige data er beschikbaar zijn, des te meer nuttige dingen we ermee kunnen doen, is zijn credo. 'De burger profiteert volop van de rijkdom aan data die de overheid aanreikt, bijvoorbeeld om een school voor zijn kinderen te kiezen of om hem te helpen bepalen op wie hij moet stemmen. Die informatie moet wel 100 procent kloppend zijn.'

Analfabetisme

Data zijn nuttig om maatschappelijke problemen op te lossen en daar zou de overheid zich volgens Meijer op moeten richten. Zelf bestudeert zijn onderzoeksgroep hoe burgers in het Groningse Kloosterburen het verzorgingstehuis in hun krimpddorp draaiende kunnen houden. De studie vindt plaats in het licht van het Europese project ROUTE-TO-PA, wat staat voor *Raising Open and User-friendly Transparency-Enabling Technologies for Public Administrations*. 'Om dat te bepalen hebben de burgers allerlei data nodig: over zorgbehoeften, over beschikbaar personeel in de regio dat daar zou kunnen werken, financiële gegevens, enzovoorts. Maar ze weten niet welke data ze precies nodig hebben en ze weten niet wat er aan gegevens voorhanden is. Informatie is vaak verspreid beschikbaar. Dat maakt het zo ingewikkeld. De provincie heeft wat, de gemeente heeft wat, maar ook andere instanties, zoals de Kamer van Koophandel, hebben nuttige informatie. We assisteren deze partijen om informatiebehoefte en -aanbod bij elkaar te brengen en de juiste datasets aan te reiken. Dat doen onze studenten als intermediair. Ook ontwikkelen we een instrument dat de data-uitwisseling faciliteert en informatie combineert en visueel presenteert, bijvoorbeeld door de aantallen mogelijke zorgmedewerkers als stippen op een landkaart weer te geven. Hiernaast richten we een online platform in waarop mensen kennis over data uitwisselen. Het blijkt in de praktijk namelijk lastig voor burgers om met data om te gaan en er de juiste gegevens uit te halen. Je ziet een nieuw soort analfabetisme ontstaan. Er is een andere wijze van denken nodig om iets met data te kunnen doen. Dan kan zo'n instrument helpen.' ■

Tekst **Bas Eenhoorn**
Beeld **Digicommissaris**

STELLING

De informatiehuishouding moet integraal en overheidsbreed worden verbeterd, anders blijft het bij pleisters plakken

Volgend jaar bereiken we Digitaal 2017: het jaar waarin burgers en bedrijven al hun zaken met de overheid digitaal kunnen afhandelen. Binnen de overheid wordt het dan nog complexer: er ontstaan meer informatiestromen. En dat zal in de toekomst alleen nog maar verder toenemen.

De afgelopen jaren zijn aan de overheidsinformatiehuishouding allerlei ziektes en andere ongemakken toegeschreven. In 2005 diagnosticeerde de toenmalige Rijksarchiefinspectie dat er sprake was van *Een Dementerende Overheid*. In 2011 gaf de WRR met het begrip (en rapport) *iOverheid* aan dat de eigenlijke patiënt een andere was dan de overheid zelf dacht: het ging om de informatie-overheid en niet de elektronische. Nu elf jaar later menen de Raad voor het openbaar bestuur en de Raad voor Cultuur dat er sprake is van een puberbrein: de overheid besteedt structureel te weinig aandacht aan de zorg voor informatie en dreigt daardoor belangrijke informatie kwijt te raken.

Mens centraal

In deze 'participatiemaatschappij' kunnen burgers en bedrijven niet goed meedoen zonder goede 'informatiepositie'. De noodzaak voor verbetering is evident. Daar wordt dan ook al jaren aan gewerkt, maar dat gebeurt versnipperd. De focus ligt op aspecten: privacy, beveiliging, duurzame toegankelijkheid (archivering), open data enzovoort. En de scope: individuele organisaties, soms een keten en in het beste geval een sector. Het blijft pleisters plakken, zolang

er niet naar de patiënt als geheel wordt gekeken. We hebben een goede uitgangspositie om snel verbeteringen te kunnen maken. Er ligt een gemeenschappelijke, digitale infrastructuur met hoogwaardige voorzieningen en met kwalitatief goede gegevens. Daarop kunnen we verder bouwen. Vanuit mijn verantwoordelijkheid voor de Generieke Digitale Infrastructuur zie ik twee belangrijke initiatieven:

- Het traject Regie Op Gegevens: Uitgangspunt is dat de mens centraal komt te staan bij de inrichting van de digitale overheid en de achterliggende informatiehuishouding. De mens bepaalt wat er met zijn gegevens gebeurt en bijvoorbeeld wie deze mag inzien. Informatie wordt hierdoor als het ware bevrijdt uit silo's.
- De ontwikkeling van een visie op overheidsinformatie bij het ministerie van BZK, waarin thema's als archivering, het onderscheid tussen publiek/privaat en het verplicht gebruik van gegevens allemaal aan bod komen. Zo ontstaat een kader voor de inrichting van een samenhangende informatiehuishouding en worden fundamentele keuzes gemaakt over hoe de overheid met informatie omgaat.

Deze twee ontwikkelingen samen bieden de kans het geheel goed te regelen. Het nieuwe perspectief voor overheidsbestuurders wordt dan: stuur op 'de mens centraal' bij de inrichting van de digitale overheid en houd bij de implementatie steeds het overheidsbrede perspectief voor ogen. ■

Bas Eenhoorn is digicommissaris. Hij is door het kabinet voor een periode van 4 jaar aangesteld om regie te voeren op de (door-)ontwikkeling van de Generieke Digitale Infrastructuur (GOI).

Tekst Ellen Røling
Beeld Erfgoedcentrum
Achterhoek en Liemers

IN DE PRAKTIJK

Geven en nemen

Normaal is in het archief van Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers goed vertegenwoordigd

Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers beheert het archief voor acht gemeenten en een waterschap. Nu nog alleen in papieren vorm, maar straks ook digitaal. Het Erfgoedcentrum gaat hiervoor op zoek naar een geschikt e-Depot. Ze kiest hierbij voor samenwerking met de betrokken organisaties voor de beste aansluiting tussen hun informatiesystemen en het e-Depot.

Als directeur Femia Siero van het Erfgoedcentrum uitlegt waarom samenwerking belangrijk is voor duurzame digitale archivering, dan tekent ze een stekker en een stopcontact. 'Het e-Depot en de digitale documenten van de betrokken gemeenten en het waterschap moeten op elkaar aansluiten. Dat klinkt misschien logisch, maar afstemming gebeurt nog weinig. We willen voorkomen dat we in de toekomst een lading digitale bestanden krijgen die we niet kunnen opslaan of die niet voldoet aan de eisen voor duurzame archivering, denk aan het gebruik van metadata. Door samen een e-Depot in te richten en nu al afspraken te maken over de aansluiting, kunnen we de overbrenging van documenten vanuit gemeentelijke informatiesystemen naar het e-Depot zo probleemloos en soepel mogelijk laten verlopen.'

Wat in het voordeel van de regio werkt, is dat de betrokken DIV-afdelingen (documentaire informatievoorziening, red.) en het Erfgoedcentrum elkaar jaarlijks treffen op een DIV-studiedag. 'We kennen elkaar goed en iedereen was het erover eens dat het belangrijk was om nu al samen na te denken over duurzame digitale archivering.' Ze stelden een kleine projectgroep samen van twee gemeenten, waterschap Rijn en IJssel en een andere regionale archiefdienst: Regionaal Archief Zutphen. Samen brachten ze in kaart aan welke eisen een e-Depot moest voldoen en deden ze tests in een demo-omgeving. Ook moest het project kennisproducten opleveren, zodat alle betrokken partijen profiteerden van de opgedane kennis. Bijvoorbeeld: wat zijn de beste bewaar- en beheerstrategieën en wat gaat een e-Depot kosten?

Meerwaarde
Vanaf het begin van het project heeft Siero de bestuurders bij het project betrokken. 'Samenwerken is mensenwerk. Het is van belang dat we het vertrouwen van de bestuurders krijgen en ze in het proces meenemen. Want een belangrijk deel van de voorbereiding voor de daadwerkelijke inrichting van een e-Depot ligt bij de gemeenten zelf. De bestuurders moeten dus de meerwaarde, het belang van het project inzien. Voor hun eigen organisatie, maar ook het gezamenlijk belang. Een gezamenlijk project is immers een kwestie van geven en nemen. Het is belangrijk dat iedereen beseft dat oplossingen misschien niet altijd voor elke individuele partij de beste zijn, maar uiteindelijk altijd het hogere gezamenlijke doel dienen.' ■

Tekst *Ellen Röling* | Beeld *Handreiking KIDO*

IN DE PRAKTIJK

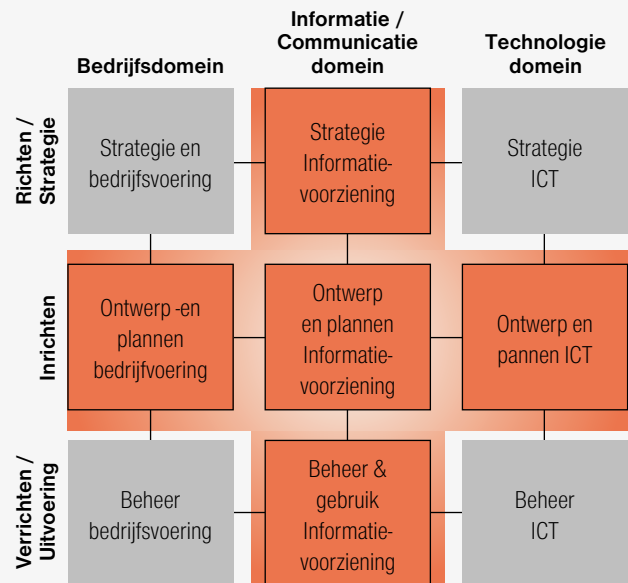
Meer dan een checklist

KIDO

In de Archiefwet is opgenomen dat het beheer van archieven aan toetsbare eisen van een door de archiefbeheerder toe te passen kwaliteitssysteem moet voldoen. Een kwaliteitssysteem voor archiefsystemen bestond alleen nog niet. Een projectgroep van AIDO leverde in januari een concept: de Handreiking Kwaliteitssysteem Informatiebeheer Decentrale Overheden: KIDO.

Er bestaat geen kant-en-klare receptuur voor goed informatiebeheer,' stelt Herman Bongenaar, archiefinspecteur in Zaanstad en projectleider KIDO. 'Maar je kunt het wel in heel veel kleine stukjes opknippen en per stukje aangeven wat het belang is, hoe je het kunt beheren en toetsen, en waar je in de wet- en regelgeving eisen over dat onderwerp kunt vinden. Denk hierbij aan onderwerpen als te gebruiken bestandsformaten, gebruik van metadata of het documenteren van het archiefbeheersysteem zelf. KIDO biedt een kader voor inrichting, verbetering en toetsing van archiefbeheer.'

Voor veel gemeenten komt het kwaliteitssysteem als geroepen. Bongenaar: 'Van de archiefinspecteur kregen ze een negatieve beoordeling tijdens de jaarlijkse inspectie omdat ze geen kwaliteitssysteem hadden en dus niet voldeden aan de Archiefwet. Met KIDO voldoen ze wel aan die eisen. KIDO biedt ze een handvat om hun eigen archiefsystemen in beeld te krijgen, te toetsen en stap voor stap te verbeteren. Een archiefinspecteur zal altijd vragen naar de

verbeteringen. Via het systeem kun je die verbetering aantonen.' Dit betekent overigens niet dat gemeenten van KIDO afhankelijk zouden zijn. 'Als ze een ander kwaliteitssysteem gebruiken en het werkt, dan zou ik vooral dat systeem blijven gebruiken.'

Verbeterplannen

Als KIDO alleen gebruikt gaat worden om de verplichte 'vinkjes' voor de archiefinspectie te halen, zou dat Bongenaar teleurstellen. Misschien waren zijn eigen ervaringen met informatie- en archiefbeheersystemen in de praktijk wel een belangrijke drijfveer om mee te doen met het KIDO-project. 'In gemeentelijke organisaties zijn veel partijen bezig met archivering, denk aan ict-medewerkers voor functionaliteit en DIV vooral voor papier en proceseigenaren. Maar vaak werken ze langs elkaar heen. KIDO biedt een tool om een gezamenlijke taal te ontwikkelen. Via zelf-evaluatieformulieren kan elke betrokkene het archiefsysteem punt voor punt evalueren. Aan de hand van de uitkomst kunnen ze samen verschillen bespreekbaar maken, samen prioriteiten bepalen en verbeterplannen opstellen.'

In de eerste maanden van dit jaar is de 0.9-versie van KIDO getest met pilotgroepen. Naast de pilots zijn er workshops georganiseerd om het systeem te introduceren. 'Alle ervaringen gaan we verwerken. Het is de bedoeling dat deze zomer de 1.0-versie gelanceerd wordt.' ■

Tekst *Simon Kooistra* | Beeld *Shutterstock*

STRATEGISCH INFORMATIEBELEID

Nut en noodzaak van een Strategisch Informatieoverleg

Mensen moeten het samen doen

Alle informatiedisciplines grijpen vandaag de dag in elkaar. Als de afdeling automatisering besluit een nieuwe applicatie aan te schaffen, moet de archivaris daarover kunnen meepraten, zodat al vroeg rekening kan worden gehouden met de wijze waarop gegevens worden opgeslagen, ontsloten en bewaard. Strategisch Informatieoverleg is dan ook onontkoombaar voor elke overheidsorganisatie.

De term Strategisch Informatieoverleg (SIO) komt voor het eerst voor in de toelichting op het in 2012 gewijzigde Archiefbesluit. Doel is dat besluitvormers, beleidsmakers, inhoudelijk deskundigen, ict-specialisten, archivariissen en documentair informatiespecialisten hun omgang met informatie op elkaar afstemmen. Het SIO kreeg zelfs twee wettelijke taken toebedeeld: het samenstellen van selectielijsten voor het bewaren of vernietigen van overheidsinformatie en het nemen van vervreemdingsbesluiten als archiefmateriaal een andere eigenaar krijgt.

Gert Zwagerman, teamleider Informatiebeheer van het cluster Ruimte en Economie van de gemeente Amsterdam, leidde de projectgroep die vorig jaar een handreiking uitbracht voor een SIO bij gemeenten, provincies, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. Het samenwerkingsproject Archiefinnovatie Decentrale Overheden van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen had hiertoe opdracht gegeven. 'Sluit

aan bij wat er al is binnen je organisatie,' adviseert hij. In zijn eigen organisatie is bijvoorbeeld een wekelijks Informatie Voorziening Managers Overleg, waarin alle belangrijke disciplines zijn vertegenwoordigd. De gemeentearchivaris zit er bij vanwege zijn toezicht houdende en kaderstellende rol. Zwagerman: 'Laat dat overlegplatform vooral voortbestaan, ook al heet het geen SIO. Wel is het nodig ook regelmatig over archiefvraagstukken te praten. Maar dat hoeft niet wekelijks; enkele malen per jaar is voldoende.'

Lokale aanvullingen

De handreiking schetst diverse varianten voor de inrichting van een SIO. De smalste variant beperkt zich tot de wettelijke taken. Maar in de praktijk zijn die grotendeels gemandateerd aan de koepelorganisaties. Zo heeft VNG onlangs haar selectielijst afgerond die geldt voor alle gemeenten en intergemeentelijke organen. Na advisering door het Nationaal Archief wordt die vastgesteld door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Voor een lokale SIO lijkt er dan weinig werk over te blijven. Toch kan dat overlegorgaan aanvullingen op de landelijke selectielijst bespreken. Zo zal de gemeente Leiden bijvoorbeeld allerlei in principe vernietigbare informatie rond de viering van *Leidens Ontzet* op 3 oktober willen bewaren, omdat het hier om een cultuurhistorische gebeurtenis gaat.

De meerwaarde van een SIO of een variant hierop zit hem volgens Zwagerman vooral in alle overige informatie vraagstukken. Het digitale werken van de overheid speelt daarin een grote rol. 'Amsterdam heeft begin 2013 besloten alleen nog maar digitaal te archiveren, waarbij het Stadsarchief een

toezichthoudende rol heeft. Hiermee is een hybride situatie doorbroken, want daarvóór werd nog veel uitgeprint. Maar nu kampen we met het probleem dat veel informatie moeilijk te vinden is, omdat deze bijvoorbeeld is opgeslagen in uitpuilende Outlookaccounts en netwerkschijven van individuele medewerkers. Terwijl meer dan 80 procent van de organisatie digitaal werkt, is misschien maar 20 procent digitaal toegankelijk. Standaardisatie van informatie is hard nodig. Medewerkers moeten inzien dat het in hun eigen belang is om hieraan mee te werken. Niet de techniek, maar de mensen zijn de bottleneck, zeker in een anarchistische stad als Amsterdam waar medewerkers zich niet snel de les laten lezen. Het helpt als alle disciplines regelmatig samen aan tafel zitten.'

Regulier overleg

Peter Diebels, provincie-archivaris van Zuid-Holland en interbestuurlijk toezichthouder archieven, is door voortschrijdend inzicht voorstander van een geformaliseerd SIO. Hij was ook lid van de projectgroep die de handreiking voor decentrale overheden heeft opgesteld. 'Als diverse disciplines alleen op incidentele basis met elkaar praten, is het te vrijblijvend. In kleinere gemeenten speelt dat minder, omdat medewerkers elkaar toch wel zien. Maar in grotere gemeenten, bij provincies en ministeries kennen informatiemedewerkers van verschillende afdelingen elkaar vaak niet eens, omdat ze bijvoorbeeld op verschillende locaties werken. Een regulier overleg van alle bloedgroepen op het terrein van informatie zorgt ervoor dat niemand wordt verrast door ingrepen van een ander.' Hij noemt het voorbeeld van de omgevingsdiensten die in de afgelopen jaren zijn opgericht. 'De overgang van de provinciale taken naar deze diensten verliep redelijk soepel, maar voor het archief bleek weinig geregeld. We hebben daar veel werk aan gehad, dat we met goed vooroverleg hadden kunnen vermijden. Een SIO voorkomt dat je wordt vergast op niet-toegankelijke informatie.' Net als Zwagerman pleit Diebels voor lokaal maatwerk. Een mooi voorbeeld vindt hij de organische wijze waarop een SIO is ontstaan bij de Omgevingsdienst Midden-Holland, een gemeenschappelijke regeling van zes gemeenten en de provincie. Informatie- en archiefmedewerkers van alle deelnemende overheden, het streekarchief in Gouda en de omgevingsdienst zelf zagen al snel de praktische voordelen van een structureel overleg. Minimaal twee keer per jaar komen ze bij elkaar. Een van de eerste concrete resultaten is een standaard-vervangingsbesluit voor de overgang van papieren naar digitale dossiers. Dat bespaart elke afzonderlijke organisatie veel werk. Diebels: 'Zonder SIO werken organisaties en afdelingen vaak langs elkaar heen en hangt het van personen af of er toch contact is. Digitaal werken vergroot de urgentie, maar eigenlijk had een multidisciplinair informatieoverleg er al veel eerder moeten zijn.' ■

Generieke oplossingen werken niet

Differentiëren en denken in risico's

Moet deze informatie bewaard worden? En hoe lang? Veel overheidsorganisaties zijn onvoldoende *in control* als het gaat om hun informatiehuishouding. Hoe goed het in de Archiefwet ook is geregeld. Op weg naar een volledig digitale werkwijze moeten werkprocessen niet institutioneel, maar meer zaaksgewijs georganiseerd worden.

Veel organisaties blijken niet goed in staat een relatie te leggen tussen de werkprocessen die worden uitgevoerd en de informatie die dat genereert. Prof. dr. Charles Jeurgens, hoogleraar archiefwetenschap en adviseur bij het Nationaal Archief in Den Haag, ziet zijn zorg bevestigd in onderzoeken van de Algemene Rekenkamer, de Raad voor Cultuur en de Raad voor openbaar bestuur. Organisaties werken nog heel institutioneel vanuit het eigen organisatieperspectief. Selectiecriteria voor hoe lang informatie bewaard moet blijven, zijn lang niet altijd goed op elkaar afgestemd. Het kan, aldus Jeurgens, zelfs betekenen dat het overheidsorgaan zijn archieffunctie wél op orde heeft, maar organisaties die buiten het overheidsdomein liggen niet. 'Voor het archiveren van informatie zijn technisch wel allerlei oplossingen te bedenken. Maar het is vrijwel onmogelijk geworden om nog puur vanuit één institutie te denken. Het geheel heeft tentakels gekregen.'

Generieke oplossingen werken echter niet. De overheid probeert dat wel, maar de archiefwetenschapper gelooft er niet in: 'Eén format roept weerstand op. Het is te star.' In plaats van generieke opslag pleit hij ervoor te kijken naar de business die is uitgevoerd. Gegeven de hoeveelheid informatie ontkom je er volgens hem niet aan te gaan differentiëren. Ook moet het denken in risico's onderdeel worden van de systematiek.

Keuzes maken

Digitaal informatiebeheer is een kwestie van organiseren, zegt directeur Ad van Heijst van VHIC. Zijn bedrijf is gespecialiseerd in integraal, digitaal informatiemanagement en heeft veel ervaring bij de (lokale) overheid. Wanneer we geen keuzes maken in hoe onze informatieplanning eruit ziet, lopen we onherroepelijk vast, aldus Van Heijst. Of het betekent dat medewerkers meerdere keren hetzelfde doen, met meerdere systemen waarin dezelfde informatie wordt bijgehouden, met alle kans op verdubbelingen en hiaten.

Het effect hiervan? Voorbeelden te over, aldus Van Heijst die een soort *roadmap* voor digitaal informatiebeheer schreef: een organisatie die de klachtafhandeling niet wil vastleggen in het systeem, omdat dit te tijdrovend is. Een andere waar een afdeling besluit om Google Docs te gaan gebruiken, buiten de organisatie om. Medewerkers die een imposant archief bijhouden in hun mailbox.

Potscherven

Van Heijst: 'Met zoveel verspreide documentatie en besluitvorming ben je wel gedwongen om, soms na

Charles Jeurgens:
‘Eén format roept
weerstand op. Het
is te star’

Ad van Heijst:
‘Breng als
overheid eerst
de interne
processen op
orde’

jaren, digitale archeologen aan te stellen die uit de enorme informatiebrij de potscherven moeten halen aan de hand waarvan de zaak gereconstrueerd moet worden.’

Vandaag de dag is voor veel overheidsorganisaties de belangrijkste kwestie hoe zij werkprocessen zaaksgewijs kunnen organiseren. Het is de voorloper van een proces van volledig geautomatiseerd werken dat begint met een vraag, verzoek, signaal of klacht die binnenkomt doorloopt tot en met het antwoord dat betrokkenen krijgen. Met alle flexibilisering en verschillende kantooplekken geldt daarbij zeker als randvoorwaarde dat het archief volledig digitaal is. Archivering is niet iets wat achteraf gebeurt, maar begint juist aan de voorkant in het proces, benadrukt hij. Vanaf het moment dat een document de organisatie binnenkomt en het een zaak wordt maakt archivering deel uit van het werkproces.

Mappenstructuur

Zijn advies aan overheden heeft de charme van de eenvoud. Het begint met kijken welk instrument bij welk werkproces nodig is. Feitelijk zoals een tuinman een hark nodig heeft en een straatveger een bezem. Voor de meeste overheidsorganisaties, weet hij uit ervaring, is een digitale mappenstructuur een technisch laagdrempelige vormgeving voor een goed bruikbaar en efficiënt informatiebeheer. Bovendien is vrijwel iedereen wel gewend om te werken met mappenstructuren op afdelingsschijven.

Binnen een fileserveromgeving kan een mappenstructuur met autorisaties worden opgezet. In plaats van één uniform systeem stelt hij voor dat elk organisatieonderdeel of elke dienst in overleg met de informatiemanager voor zijn mappenstructuur dat platform kiest dat het best voldoet aan de eisen op het vlak van digitaal dossierbeheer en dito mappenstructuren. Want natuurlijk zit er een verschil tussen vergunningen en facturen, geeft Van Heijst vanaf de werkvloer aan. En minstens zo belangrijk: zo wordt iedereen betrokken bij de keuze en wordt de uitkomst gedragen door het hele organisatieonderdeel.

Standaard

Overheden zijn net als bedrijven sterk gericht op externe dienstverlening. Toch raadt hij als eerste aan de interne processen goed op orde te brengen. Van Heijst in zijn *roadmap*: leg een organisatorische standaard voor digitaal dossierbeheer vast in een informatiestructuurplan en pas die toe ongeacht het technische systeem waarbinnen de digitale dossiers worden gevormd.

Zijn verhaal is zo eenvoudig en de kosten liggen ineens zo laag dat veel mensen zeggen ‘dat het niet kan’, merkt Van Heijst. Complexe problemen lijken om gecompliceerde en dure ict-oplossingen te vragen. Maar het kan ook anders. ■

De roadmap voor digitaal informatiebeheer is gratis te downloaden via www.vhic.nl

*Burgemeester Peel en Maas:
'Samenwerking kan veel geld besparen'*

Informatiebeleid beter af bij BZK

Burgers, gemeenteraden, ondernemers, journalisten en onderzoekers moeten erop kunnen vertrouwen dat een gemeente belangrijke documenten zodanig bewaart dat ze goed vindbaar zijn en blijven. Onvindbare informatie en onvolledige dossiers kunnen schadelijk zijn. Fysiek, maar ook binnen de relatie. Want de overheid, daar moet je toch op kunnen vertrouwen?

Vertrouwen is een rode draad in het hele informatie- en archiefbeleid,' stelt Wilma Delissen-Van Tongerlo, burgemeester van Peel en Maas en voorzitter van de VNG Adviescommissie Archieven. We moeten snel en goed verantwoording kunnen afleggen over ons handelen, en zorgen dat alle documenten, ook die tot ons culturele erfgoed behoren, goed bewaard zijn en blijven. Met de Wet Openbaarheid van Bestuur (Wob) is daar al aandacht voor. Maar met de nieuwe Omgevingswet en de Archiefwet is het noodzaak. Door de steeds snellere digitalisering worden decentrale overheden gedwongen hun informatie goed op orde te hebben en dat begint al bij de basis, de eigen bedrijfsvoering. Vervolgens moet ze vanuit de Archiefwet borgen dat die informatie ook duurzaam beschikbaar blijft.'

Mensenwerk

Delissen draagt informatiebeleid een warm hart toe. 'Ik vind het machtig interessant. Mede door mijn lidmaatschap van de VNG-commissie Dienstverlening

en Informatiebeleid ben ik me meer gaan verdiepen in informatie en archivering en zijn mijn ogen open gegaan. Informatie is onderdeel van onze bedrijfsvoering. Alles is informatie. En natuurlijk moet die goed gearchiveerd en betrouwbaar zijn.'

In het volledig verbouwde gemeentehuis van Peel en Maas in Panningen is geen papierbakje meer te vinden. In het pand staan geen archiefkasten meer en er liggen nauwelijks nog papieren. De bedrijfsvoering en een groot gedeelte van de dienstverlening zijn al volledig digitaal. 'Vroeger was archivering het sluitstuk van een proces. Nu vindt archivering en het vastleggen van de juiste informatie al vooraan in het proces plaats. De plek van informatie in de organisatie is daardoor veranderd. Was informatiebeleid jarenlang het domein van ict'ers en archivarissen, tegenwoordig is het belangrijk dat iedereen alle informatie direct goed vastlegt.'

Ministerie van Informatiebeleid?

Hoe zorgen we dat informatiebeleid op de gemeentelijke agenda blijft staan? Delissen: 'De huidige wet- en regelgeving is al effectief gebleken. Het zou ook fijn zijn als er een strategisch informatieoverleg was tussen verantwoordelijken uit het veld en de verantwoordelijke minister. Of ministers in dit geval.' Delissen is daar kritisch over. 'Aan de manier waarop het digitale informatie- en archiefbeleid is verdeeld over de verschillende ministeries kun je spiegelen hoe hoog het op de landelijke agenda staat: digitale dienstverlening valt onder meer onder BZK en de Archiefwet onder OCW. Een ministerie van Informatiebeleid gaat misschien te ver, maar ik ben van mening dat het beter zou zijn als het totale

Wilma Delissen: 'Ik verwacht zeker dat er nog incidenten gaan komen'

digitale informatie- en archiefbeleid onder BZK zou vallen. Dit alles raakt direct het huis van Thorbecke.'

Onvindbaarheid

Delissen heeft vertrouwen in de manier waarop de overheid op dit moment de digitalisering en verduurzaming van informatie en archieven aanpakt. 'Mijn grootste zorg gaat uit naar de vindbaarheid van documenten van de afgelopen twintig jaar. In het begin van het digitale werken hadden we nog weinig bewustzijn over duurzame digitale archivering. Ook het papieren archief is vaak slecht toegankelijk. Door gemeentelijke herindelingen zijn papieren archieven bij elkaar in dozen in een kelder terecht gekomen. Ga daar nog maar eens iets in terug vinden. De archieven van toen zijn niet ingericht op de openbaarheid van nu. In veel gemeenten zijn gelukkig veel belangrijke documenten uit de papieren periode gedigitaliseerd.'

Ze verwacht niet dat onvindbaarheid van documenten uit deze periode het vertrouwen in de overheid zal schaden. 'Ik denk zeker dat er nog incidenten gaan komen. Maar die mogen we wat mij betreft ook enigszins in perspectief plaatsen. Het zijn gevolgen van ons gebrek aan beleid van toen. Ik ben van mening dat de burger, bedrijven, gemeenteraden, journalisten en onderzoekers nog nooit zo goed bediend zijn als tegenwoordig. Ik zie de toekomst wat dit betreft met alle vertrouwen tegemoet.'

Gezamenlijk inkopen

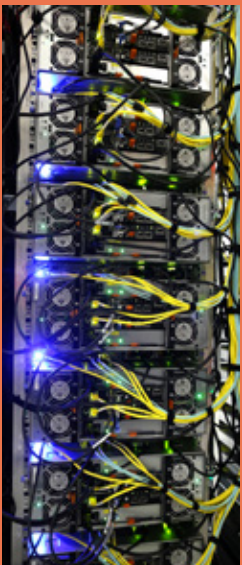
Gemeenten doen er goed aan samen te werken en aan te sluiten op standaarden, meent Delissen. 'Veel gemeenten willen autonomie, omdat gemeentelijke organisaties veel van elkaar zouden verschillen. Maar in de praktijk blijkt dat 90 procent hetzelfde is. Er wordt nu heel veel geld besteed aan maatsystemen. Maar als we gezamenlijk zouden inkopen, scheelt dat vele miljoenen aan belastinggeld. Burgers mogen een verantwoord inkoopbeleid verwachten. Met standaarden is het ook eenvoudiger en goedkoper om systemen samen te voegen en te zorgen dat ze toekomstbestendig zijn. Een voorstel voor een collectieve aanpak stond dan ook op de agenda van de Algemene ledenvergadering van VNG in juni.'

Vertrouwen in het informatiebeheer van de overheid heeft ook alles met veiligheid te maken. 'Als overheid zijn we vaak slachtoffer van hackers. Dat maakt kwetsbaar. We doen er alles om de informatie te beveiligen en hebben veel waarborgen ingebouwd, maar het blijft een punt van aandacht. Dan is er ook een belangrijke privacycomponent. Dat roept vragen op als: wat leggen we vast, wie mag dat inzien en hoe borgen we de veiligheid?' ■

Utrechts Archief op zoek naar passende stekkers

Het Utrechts Historisch Archief heeft een pilot afgerond en twee pilots in uitvoering met het e-Depot. De eerste, inmiddels afgesloten pilot betreft de afdeling Culturele Zaken van de gemeente Utrecht. Het is gelukt de digitale erfenis van deze afdeling op te nemen in het e-Depot. Met de gemeente Nieuwegein loopt een proef om het Document Management Systeem (dms) te laten communiceren met het e-Depot. Ten slotte experimenteert de provincie Utrecht met de overbrenging van complexe, gelaagde stukken van Provinciale Staten in het e-Depot. Directeur Chantal Keijsper: 'Vroeger hoefden we alleen de papieren dozen op te bergen. Nu moeten we de stekkers van verschillende systemen op elkaar zien aan te sluiten. Dat vereist samenwerking door de hele informatieketen.'

De opmars van het e-Depot

*Digitale informatie is versnipperd over
netwerkschijven, e-mailaccounts en usb-sticks*

Tekst **Simon Kooistra**
Beeld **Nationaal Archief**

Zonder aansluiting op een e-Depot dreigen veel overheidsgegevens verloren te gaan of ontoegankelijk te worden. ‘Geen zaak die je alleen aan archiefmedewerkers kunt overlaten,’ zegt Peter Oude Heuvel. Hij onderzocht aan welke e-Depots voor decentrale overheden moeten voldoen. ‘Het is een probleem van de hele organisatie en daarvoor moeten bestuurders hun verantwoordelijkheid nemen.’

Een e-Depot is een middel om informatie duurzaam te bewaren en toegankelijk te maken. Daarmee kunnen overheden niet alleen aan hun bewaarplichtingen voldoen, maar ook zorgen dat medewerkers en publiek er makkelijk bij kunnen. Papier dossiers liggen in een archiefkast of een fysiek depot, maar digitale informatie is versnipperd over tal van netwerkschijven, e-mailaccounts en usb-sticks. Bovendien is digitale informatie vaak moeilijk te ontsluiten. Probeer maar eens een oud Wordperfect-bestand te openen.

‘Als je niets doet, krijg je gaten in het geheugen van de overheid en treedt digitale dementie op,’ zegt consultant Peter Oude Heuvel. In opdracht van het project Archiefinnovatie Decentrale Overheden (AIDO) van het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen heeft hij samen met het Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten (KING) onderzocht

aan welke eisen een e-Depotvoorziening voor decentrale overheden moet voldoen (zie kader).

Volgens Oude Heuvel zijn de meeste bestuurders zich wel bewust van het probleem en steeds vaker vertaalt zich dat ook in beleid: ‘Nu is het tijd om te handelen en de voorbereidingen te starten, bijvoorbeeld met het opstellen van een digitaal duurzaamheidsplan.’ Hij verwijst naar diverse hulpmiddelen die daartoe als basis kunnen dienen: het zojuist verschenen rapport *Eisen voor e-Depot voorzieningen voor decentrale overheden*, het *Toepassingsprofiel Metadatering Lokale Overheden (TMLO)* en de *Handreiking en bijbehorend stappenplan bij het aansluiten op een e-Depot*.

Uit de e-Depot monitor van de Vereniging van Zeeuwse Gemeenten, ondersteund door Archief 2020, is gebleken dat het Nationaal Archief, de Regionale Historische Centra (RHC's) en enkele marktpartijen volwaardige voorzieningen bieden. Het aantal operationele e-Depots bij decentrale overheden

Varianten van e-Depots

Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten (KING) onderscheidt drie varianten voor een e-Depot:

- digitale bewaarplaats voor een blijvend te bewaren archief na (eventuele vervroegde) overbrenging;
- digitale archiefruimte voor zowel blijvend als niet blijvend te bewaren archief na het afhandelen van een zaak;
- brede informatieopslag voor zowel blijvend als niet blijvend te bewaren informatie al tijdens de lopende zaakfase.

Decentrale overheden kunnen kiezen voor aansluiting bij het e-Depot van het Nationaal Archief via een van de Regionale Historische Centra, voor een eigen voorziening of voor een commerciële aanbieder.

is echter nog beperkt. De komende jaren staan volgens Oude Heuvel vooral in het teken van het opdoen van ervaringen.

Praktijk

'Het duurt nog wel tot 2020 voordat de lopende informatiestroom kan worden overgebracht,' verwacht informatiemanager Roland Bisscheroux van het Noord-Hollands Archief, het eerste RHC dat is aangesloten op het e-Depot van het Nationaal Archief. 'Er is wel een digitale erfenis ontstaan, maar die kun je niet zomaar overbrengen, omdat papier nog leidend is.' Het Noord-Hollands Archief heeft wel lering getrokken uit diverse pilots, net als Het Utrechts Archief, een van de andere koplopers (zie kaders 2 en 3).

'We zitten in een overgangssituatie,' zegt Chantal Keijsper, directeur van Het Utrechts Archief. Ze verwacht de komende 8 tot 10 jaar nog wel een instroom van papieren dossiers te krijgen. Hiervoor moet ze zelfs op zoek naar uitbreiding van de bestaande fysieke depotruimte, waar nu al 29 kilometer archief ligt opgeslagen. 'We staan nog met één been in de oude tijd.'

Toch wil ook zij 'liever morgen dan overmorgen' een einde maken aan deze hybride situatie. 'Maar dat zal in stappen gaan. Uit onze pilots blijkt dat eenvoudig materiaal inmiddels overgebracht kan worden, maar voor complexe dossiers hebben we meer tijd nodig. De samenwerking tussen de RHC's maakt wel een versnelde ontwikkeling mogelijk. We leren van elkaar. De stadsarchieven van Amsterdam en Rotterdam zijn eerder begonnen, maar moesten alles zelf uitvinden. Misschien geldt voor ons de wet van de remmende voorsprong.'

Wethouder Kees Geldof van Utrecht en in die hoedanigheid bestuurder van Het Utrechts Archief heeft ook haast. 'Vanaf volgend jaar willen we als gemeente volledig papierloos werken. In ons nieuwe Stadskantoor is digitaal werken de norm. Met de invoering van een zaakstelsel beschikken medewerkers altijd over de gewenste documenten en data. Daarbij werken we met landelijke standaarden, zodat de archivering en ontsluiting van dossiers zeker is gesteld.'

Aanmoediging

Utrecht is ambitieus, maar veel andere gemeenten kunnen nog wel wat aanmoediging gebruiken. Jack van der Hoek, oud-wethouder van Haarlem en sinds kort gedeputeerde van de provincie Noord-Holland, ziet een dubbele verantwoordelijkheid voor de provincie. Die moet het goede voorbeeld geven, maar is ook toezichthouder van gemeenten. 'Ik zie grote verschillen. Bij de ene gemeente kun je online een stuk opvragen, bij de ander moet je eindeloos wachten totdat een ambtenaar het stuk boven

water heeft gekregen en dan is het nog niet altijd compleet. Ik roep alle gemeenten dan ook op om zich aan te sluiten bij een e-Depot en ten minste een pilot te draaien. Ze zullen merken hoeveel tijd ze besparen als ze alle zaakstukken bij elkaar hebben.' Kleinere gemeenten hebben vaak gebrek aan kennis, kunde en geld om deze digitale sprong zelfstandig te maken. Neem Haarlemmerliede en Spaarnwoude met circa vijfduizend inwoners. 'Het personeelsbestand is kleiner dan het onze,' zegt directeur Lieuwe Zoodma van het Noord-Hollands Archief. 'Daarom helpen onze adviseurs deze en andere gemeenten bij de overgang van een analoge naar een digitaal archief.'

Samenwerking

Verder heeft de ene gemeente meer ambities dan de andere. Of andere zaken eisen tijdelijk meer aandacht op. Zoodma: 'Diverse Noord-Hollandse gemeenten hebben plannen voor een gemeenschappelijke uitvoering van taken. Logisch dat die ambtelijke samenwerking eerst rond moet zijn voordat deze gemeenten kunnen focussen op de digitalisering van hun archief.'

Keijsper vindt het motiveren en opleiden van medewerkers van cruciaal belang. 'Over vijf jaar doen we allemaal ander werk. Vroeger liep je naar een kast en haalde daar een dossier uit. In de digitale tijd kan elke ambtenaar die een bestand aanmaakt, met de metadata meteen aangeven wat er later mee moet gebeuren. Iedereen die het nodig heeft, moet het immers kunnen oproepen. Informatiebeheer is niet langer het werk van een aparte afdeling, maar van iedereen binnen de organisatie.' ■

Noord-Holland maakt dossiers toegankelijk

De provincie Noord-Holland experimenteert niet alleen met de overbrenging van digitale dossiers naar het e-Depot, maar focust vooral op het toegankelijk maken van de informatie voor ambtenaren en burgers. Daarbij moet onderscheid gemaakt worden tussen volledig openbare informatie en beperkt openbare documenten die voor ambtenaren zijn in te zien. 'Achter een simpel informatieverzoek gaat een technische wereld schuil,' zegt Roland Bisscheroux van het Noord-Hollands Archief. Zijn organisatie voert ook pilots uit met het Westfries Archief in Hoorn, de gemeente Beverwijk, Erfgoed Leiden en het Regionaal Archief Alkmaar. 'Daarmee bouwen we veel kennis op en ontwikkelen we ons tot een van de grotere serviceorganisaties.'

Peter Oude Heuvel:
'Nu is het tijd om te handelen, bijvoorbeeld met het opstellen van een digitaal duurzaamheidsplan'

Tot (het) stof wederkeren

Vincent Robijn (1976)

is gemeentearchivaris
van Archief Eemland
(Amersfoort)

Het imago van de archivaris is een stuk duurzamer dan de bestanden op uw computer. Al in de negentiende eeuw merkte topambtenaar Victor de Stuers op: 'Een archivaris is net als wijn, hoe langer hij rijpt hoe beter hij wordt.' Die uitspraak was niet eens grappig bedoeld. In de negentiende eeuw was de functie van archivaris een erebaan. Pas na je pensioen kreeg je het recht te werken met de 'gedenkteekenen van de vaderlandsche historie'. Daarmee was het beeld van de archivaris voorgoed bepaald: een wereldvreemde bejaarde man met baard en wollige bakkebaarden, omringd door stoffige boeken en stapels papier.

Wij, moderne archivariissen, doen er alles aan om het stoffige imago te ontcrachten. We noemen ons het liefst 'archivaris 2.0'. En we worden nooit moe te betogen dat onze depots juist stofvrij zijn. Ook pogen we onze vermeende moderniteit vaak te onderstrepen door ons als hoeders van de duurzaamheid van digitale informatie te presenteren. 'Alle digitale informatie is archief, dus ook uw e-mails, apps en tweets,' roepen we dan, 'en wij gaan ervoor zorgen dat deze over 100 jaar ook nog leesbaar zijn.' Om de boel wat extra politieke urgentie mee te geven, verwijzen we graag naar 'het bonnetje van Teeven' en naar rapporten over de zogenoemde dementerende overheid. Hoe hard we ook roepen, het maakt allemaal verbluffend weinig indruk op de buitenwereld. In veelbekeken programma's als *Verborgene Verleden* is en blijft de archivaris de feitjesontdekker die zelfs midden in de nacht gebeld kan worden om een vergeten voorvader van een bekende Nederlander uit het depot op te duikelen. En stiekem smullen wij daar zelf ook van. Wij zijn papieren ontdekkingsreizigers, geen informatici. Het stoffige papier is ons domein en dat is goed zo. We voelen ons er veilig en dit is wat de buitenwereld van ons verlangt. En die digitale duurzaamheid dan, zult u zeggen? Natuurlijk is het zeer belangrijk dat er gewerkt wordt aan overheidsinformatie die open is en duurzaam toegankelijk. Sterker nog, het zou het fundament moeten zijn waarop de dienstverlening van de overheid rust. Maar het is niet het domein van de archivaris. Het e-Depot is niet van ons.

We hebben er wat mee geëxperimenteerd en dat was leerzaam. We hebben vooral geleerd dat we het beter kunnen overlaten aan de *digital born*: moderne informatie-specialisten die volwassen zijn geworden in het digitale domein en die binnen overheidsorganisaties verantwoordelijk zijn voor directe openbaarheid, het waarborgen van privacy, het voorkomen van datalekken, het actueel houden van het informatie-register en het waarborgen van de duurzame toegang tot informatie. Noem ze voor mijn part 'informatie-auditors', maar geen archivaris. De archivaris kan dan fijn tot (het) stof wederkeren. ■

Tekst *Simon Kooistra* | Beeld *Shutterstock*

IN DE PRAKTIJK

‘We hebben nog een lange weg te gaan’

Antwerpen in voorhoede digitale duurzaamheid

‘Digitale archivering is vooral een kwestie van goed organiseren. De techniek speelt een ondergeschikte rol.’ Aldus de Vlaamse archivaris Filip Boudrez, verantwoordelijk voor het digitaal depot van het Stadsarchief Antwerpen en als onderzoeker verbonden aan het Expertisecentrum DAVID. Mede dankzij een docentschap aan de Archiefschool Amsterdam kent hij ook de Nederlandse situatie goed.

Filip Boudrez was van 2000-2004 betrokken bij DAVID, het eerste Vlaamse onderzoeksproject naar digitale archivering, waaruit later het genoemde expertisecentrum is voortgekomen. Daar ontwikkelde hij archiveringsoplossingen voor onder meer e-mails, websites, databases en digitaal ondertekende documenten. Antwerpen was een van de eerste afnemers van deze producten. ‘Het Stadsarchief was zich vóór de eeuwwisseling al bewust van de noodzaak van digitale archivering,’ zegt Boudrez.

Antwerpen schoof de problemen niet voor zich uit, maar zocht meteen naar oplossingen. Commitment van stadsbestuur en management zijn daarbij onontbeerlijk. Boudrez: ‘In 2007 hadden we al een eigen digitaal depot, dat sinds 2009 toegankelijk is via de

website van het Stedelijk Archief. Vanaf datzelfde jaar legt de gemeente haar besluiten digitaal vast, daar komt geen papier meer aan te pas. Onder formele stukken komt een digitale handtekening van de voorzitter en secretaris. Alles gebeurt digitaal tot aan de archivering.’

Te ver

Toch heeft ook de gemeente Antwerpen nog een lange weg te gaan. Het grootste probleem ligt volgens Boudrez in het informatiebeheer: hoe zorg je ervoor dat je als organisatie beschikt over een compleet digitaal dossier. ‘Je moet niet alleen de formele stukken over een bepaalde zaak ordenen, maar ook alle e-mails en foto’s. Die zijn verspreid over diverse persoonlijke informatiekanaalen en opslagsystemen met uiteenlopende applicaties.’

Vlaamse gemeenten kennen geen speciale medewerkers voor documentaire informatievoorziening (DIV), zoals in Nederland. Iedereen die met dossiers werkt, is er zelf verantwoordelijk voor dat deze compleet zijn. Boudrez: ‘Het gaat niet om getrainde informatieprofessionals. Daarom verschaffen wij hen tips, adviezen en instrumenten om alle soorten informatie zo goed mogelijk op te bergen in een zaakdossier. Dat lukt nooit voor 100 procent. Niet door onwil, maar omdat er steeds nieuwe applicaties komen. Dat is haast niet bij te benen. Zo worden WhatsApp en Twitter steeds vaker professioneel gebruikt. Het is niet eenvoudig die berichten op te slaan in het formele archiveringsstelsel van je organisatie. Het kan wel, maar door de

toename en snelheid van het medium verloopt dit nog niet automatisch, terwijl dit wel het geval zou moeten zijn.'

Het gaat Boudrez te ver om applicaties als WhatsApp en Twitter te ontraden in het officiële dataverkeer. 'Het is niet de taak van een archivaris om te bepalen welke middelen een ambtenaar wel of niet mag gebruiken. Mijn verantwoordelijkheid is handreikingen en richtlijnen te maken die elke ambtenaar in staat stellen alle soorten berichten op een gebruiksvriendelijke en efficiënte manier in het dossier op te slaan.'

De uitdaging voor de archivaris is te zorgen dat hij steeds op de hoogte is van de nieuwste digitaliseringsoplossingen. Boudrez: 'De aard van het materiaal dat we hebben opgenomen in ons e-Depot is heel divers, het gaat om de meest uiteenlopende soorten bestanden. Daarin zijn we verder dan andere Vlaamse en Nederlandse gemeenten, van wie de e-depots nog in de opstartfase verkeren. Wij zijn al bijna tien jaar bezig.'

Kostenvergelijking

Boudrez volgt de Nederlandse praktijk wel met grote belangstelling, gezien de samenwerking van regionale archiefcentra met het Nationaal Archief. 'Door het delen van hard- en software kun je

Oude films en geluidsopnamen

Voor het digitaliseren, archiveren en toegankelijk maken van audiovisueel materiaal besloot de Vlaamse regering eind 2012 tot de oprichting van Het Vlaams Instituut voor digitale Archivering en ontsluiting van het Audiovisueel erfgoed (VIAA). Zonder een dergelijke voorziening dreigden duizenden uren audiovisueel materiaal, dat is opgeslagen op analoge dragers, verloren te gaan. Niet alleen bij de omroepen, maar ook bij culturele organisaties, privépersonen en overheidsinstellingen. Ondertussen heeft VIAA ook een beperkt aantal papieren dragers gedigitaliseerd.

Stadsarchief Antwerpen is een van de klanten van VIAA. Filip Boudrez: 'Het instituut heeft experts in huis die ook ons kunnen helpen bij het digitaliseren van oude films en geluidsopnamen. Dankzij hun schaalgrootte kunnen zij dat tegen een concurrerende prijs doen.'

goedkoper en efficiënter werken, terwijl je als gemeente of organisatie toch een eigen productomgeving hebt. Daar ligt de sleutel tot succes. Daarbij moet je wel oppassen voor de wildgroei aan systemen. Die moeten een voor een aangesloten kunnen worden op het e-Depot. Elk bestuur en elke organisatie zal daarover heldere afspraken moeten maken en zijn eigen tempo moeten bepalen.' Een kostenvergelijking voor de oude en nieuwe wijze van archiveren durft Boudrez niet te maken. 'Dat is als het vergelijken van appels met peren. Je hebt met meer te maken dan pure opslag alleen. Digitale opslag is goedkoper dan de opslag van fysieke documenten, maar je moet wel meer afstemmen met gebruikers. Daar komt de koppeling van archiveringsmodules aan systemen bij. Je hebt medewerkers met nieuwe competenties nodig. Uiteindelijk denk ik dat het budgettair neutraal moet kunnen.' Overigens blijft de taak van een archivaris in de kern hetzelfde: 'Onze taak was, is en blijft het structureren, bruikbaar en vindbaar houden van informatie. Een document is een document, of het nu gaat om papier, microfilm of een digitaal bestand.' ■

Filip Boudrez:
'Je hebt medewerkers met nieuwe competenties nodig'

De stuurgroep AIDO, v.l.n.r. Roland Versluis (Unie van Waterschappen), Jamil Jawad (VNG), Ellie Schetters (IPO) en Bertrand van den Boogert (Unie van Waterschappen)

Duurzame digitale toegankelijkheid

Praktische handreikingen om digitale dementie te voorkomen

Project Archiefinnovatie Decentrale Overheden (AIDO)

Sinds 2013 werken het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Unie van Waterschappen (UvW) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) samen aan het vergroten van het bestuurlijk draagvlak voor duurzame digitale toegankelijkheid in het project Archiefinnovatie Decentrale Overheden (AIDO). Inmiddels is een zestal handreikingen gereed voor gebruik, waaronder een functioneel ontwerp voor een e-Depotvoorziening, een kwaliteitssysteem voor het archiefbeheer en een handreiking voor de opzet van een decentraal strategisch informatie overleg (SIO).

De handreikingen zijn te downloaden via <https://archieff2020.nl/activiteiten-aido>

Factsheet Bestuurlijk handelingsperspectief e-Depot

Waarom moet u als bestuurder in actie komen om de digitale toegankelijkheid van overheidsinformatie te borgen? En welke stappen kunt u vervolgens zetten om te komen tot een e-Depotvoorziening? Het staat allemaal keurig op een rijtje in de factsheet Bestuurlijk handelingsperspectief e-Depot die AIDO heeft ontwikkeld.

<https://archieff2020.nl/downloads/bestuurlijk-handelingsperspectief-e-depot>

Projecten Archief 2020

Archief 2020 stimuleert en ondersteunt diverse projecten die zorgen voor duurzame toegankelijkheid van overheidsinformatie, zowel centraal als decentraal. Op de website van Archief 2020 staan al projectplannen en wordt verslag gedaan van de bevindingen. Waarom zelf het wiel uitvinden als het elders al ervaringen zijn opgedaan? In het archieflab *Bootcamps* onderzoekt men bijvoorbeeld vraagstukken rond *digital born* content, en nieuwe vormen van opslag van informatie. In de pilot bodemdossiers van de provincie Gelderland werkt men aan de toegankelijkheid van 3.750 openbare dossiers in het kader van de Omgevingswet. Een eerste evaluatierapport is al opgeleverd.

<https://archieff2020.nl/projecten>

Volg ons via [#duurzametoegankelijkheid](https://twitter.com/duurzametoegankelijkheid)

